

ОЛОН УЛСЫН ЭВЛЭРҮҮЛЭН ЗУУЧЛАЛЫН БАЙГУУЛЛАГА ҮҮСГЭН БАЙГУУЛАХ ТУХАЙ КОНВЕНЦЫН ҮР НӨЛӨӨ, ҮР ДАГАВРЫН ТАЛААР

Хонгконг хотноо төвтэй Олон улсын эвлэрүүлэн зуучлалын байгууллага (International Organization for Mediation) нь хоёр улс болон хуулийн этгээд хооронд үүссэн худалдаа, хөрөнгө оруулалтын болон бусад маргааныг шүүхийн бус аргаар эвлэрүүлэн зуучлагчийн дэмжлэгтэйгээр шийдвэрлэдэг Засгийн газар хоорондын олон улсын анхны байгууллага юм.

Тухайн байгууллагыг байгуулах тухай хамтарсан мэдэгдлийг БНХАУ тэргүүтэй улс орнууд 2022 онд гаргаж, байгууллагын бүтэц зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны зорилго, чиглэл, маргаан шийдвэрлэх процедурыг нарийвчлан тусгасан “Олон улсын эвлэрүүлэн зуучлалын байгууллага үүсгэн байгуулах тухай конвенц”-ыг 2025 оны 5 дугаар сарын 30-ны өдөр баталсан бөгөөд тус конвенц нь 2025 оны 8 дугаар сарын 29-ний өдрөөс хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлсэн. Одоогийн байдлаар тус конвенцод 43 улс гарын үсэг зурсан бөгөөд 13 улс соёрхон батлаад байна.¹

1. КОНВЕНЦЫН БҮТЭЦ, ШИЙДВЭРЛЭХ АСУУДАЛ, ОНЦЛОГИЙН ТАЛААР

Нийт 10 бүлэг бүхий 63 заалтаас бүрдэх тус конвенцод эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагааны журам, маргаан шийдвэрлэх харьяалал, байгууллагын шийдвэр гаргах дээд байгууллага болох Удирдах зөвлөлийн бүрэлдэхүүн, Нарийн бичгийн дарга нарын газрын чиг үүрэг, зохион байгуулалт болон эвлэрүүлэн зуучлагч нарт тавигдах шаардлага, тэдгээрийн чадавхыг бэхжүүлэх зэрэг цогц асуудлууд багтсан.

Олон улсын эвлэрүүлэн зуучлалын байгууллагын үйл ажиллагааны үндсэн зарчим нь талуудын сайн дурын оролцоо, харилцан зөвшилцөлд тулгуурласан бөгөөд конвенцын оролцогч талууд хооронд үүссэн эрх зүйн маргаан, санал зөрүүтэй асуудлуудыг энхийн замаар, шуурхай үр дүнтэй шийдвэрлэх механизмыг бүрдүүлэхийг зорьсон. Тус байгууллага нь харьяаллын дагуу (i) улс хооронд, (ii) улс болон нөгөө улсын иргэн, хуулийн этгээд хооронд, (iii) хоёр улсын хуулийн этгээд хооронд үүссэн олон улсын арилжааны маргааныг шийдвэрлэхэд эвлэрүүлэн зуучлалын үйлчилгээ үзүүлнэ.²

Маргааныг эвлэрүүлэн зуучлалын аргаар шийдвэрлэхдээ маргаанд оролцогч тал бүр харилцан зөвшөөрсний үндсэн дээр ажиллагааг эхлүүлэх бөгөөд аль нэг талын хүсэлтээр эвлэрүүлэн зуучлах үйл ажиллагааг хэдийд ч цуцлах боломжтой. Мөн эвлэрүүлэн зуучлалын ажиллагааг ашиглаж буй талууд бусад олон улсын гэрээ, хэлэлцээрт заасан маргаан шийдвэрлэх бусад механизмыг, тэр дундаа дотоодын шүүх болон арбитражыг давхар ашиглах бүрэн боломжтой.

Арбитрын хувьд нэгэнт ажиллагаа эхэлсэн тохиолдолд хүсэлтээ буцаах, татгалзах нь хүндрэлтэй тул эвлэрүүлэн зуучлуулах нь илүү уян хатан, хүссэн үедээ татгалзах эрх нээлттэй байдаг онцлогтой. Түүнчлэн арбитраж болон эвлэрүүлэн зуучлах процессыг зэрэг үргэлжлүүлэх боломжтой юм.

¹ <https://www.iomed.int/basic-documents/>

² <https://www.iomed.int/scope-of-cases/>

Конвенцын хүрээнд нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдал, далайн хил тогтоох, үндэсний ашиг сонирхлын бусад асуудлыг эвлэрүүлэн зуучлалын аргаар шийдвэрлэхгүй байх боломжтой гэж заасан. Мөн оролцогч улсууд конвенцод нэгдэн орохдоо, эсхүл нэгдэн орсны дараа эвлэрүүлэн зуучлалын аргаар шийдвэрлэх хүсэлгүй байгаа аливаа төрлийн маргааныг хэдийд ч урьдчилан мэдэгдэл хийх замаар цаашид энэ төрлийн маргааныг эвлэрлийн аргаар шийдвэрлэхгүй тухайгаа мэдэгдэж болно.

2. КОНВЕНЦЫН ХЭРЭГЦЭЭ ШААРДЛАГА, НИЙГЭМ, ЭДИЙН ЗАСГИЙН ҮР АШИГ

Дэлхий нийтэд жилээс жилд эвлэрүүлэн зуучлалын ажиллагаагаар хэрэг маргаанаа шийдвэрлүүлэх хүсэлтэй этгээдүүдийн тоо нэмэгдэж байгаа бөгөөд энэ нь эвлэрүүлэн зуучлалын үйл ажиллагаа нь шүүхийн журмаар хэрэг хянан шийдвэрлэхээс илүү хялбар процедураар явагддагтай холбоотой.

Ялангуяа, коронавирус (COVID-19) нь дэлхий нийтийн эрүүл мэндэд төдийгүй дэлхийн эдийн засаг, худалдааны харилцаанд нөлөөлж, томоохон өөрчлөлтүүдийг бий болгосон. Үүнд, бизнесийн харилцаанд талууд гэрээгээр хүлээсэн үүргээ биелүүлэх боломжгүй нөхцөл байдал их хэмжээгээр үүссэний улмаас шүүхийн маргаан нэмэгдэхэд хүргэж, хэрэг маргаан шийдвэрлэлтийг хойшлуулах магадлал ихэнх оронд дагаад нэмэгдсэн байна. Ийнхүү хэрэг маргаан шийдвэрлэлт удаашралтай байгаа тул талууд маргаан шийдвэрлэх бусад төрлийн хувилбаруудыг (ADR) сонирхох болсон. Улмаар коронавирусын тархалтын улмаас практикт хэрэгжиж эхэлсэн маргааныг цахимаар шийдвэрлэх (ODR) буюу “Virtual ADR” арга замууд вирусын хямралын дараа ч практикт хэвшин үлдэж байна³.

Иймд хянан шийдвэрлэх ажиллагааны аль ч шатанд эвлэрүүлэн зуучлалд хандах боломжийг олгож, эвлэрүүлэн зуучлалд хандах болон цахим болон утсаар эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагаанд биечлэн оролцох, мөн төвүүд газар нутгийн харьяалал харгалзахгүй маргаан хүлээн авах болсон зэргээс үзэхэд эвлэрүүлэн зуучлах ажиллагааг нийтлэг байдлаар дэмжиж эхлээд байна.⁴

Олон улсын хэмжээнд НҮБ-ын Олон улсын худалдааны эрх зүйн комисс (UNCITRAL)-оос анх 2002 онд “Олон улсын арилжааны эвлэрүүлэн зуучлалын загвар хууль”-ийг баталсан. Үүнээс хойш 2018 онд тус загвар хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулж, “Олон улсын арилжааны эвлэрүүлэн зуучлал болон эвлэрлийн гэрээний загвар хууль” нэртэйгээр дахин баталсан бөгөөд Олон улсын эвлэрүүлэн зуучлалын байгууллагын конвенцын үзэл баримтлал нь энэхүү загварт тулгуурласан.

Монгол Улс дахь эвлэрүүлэн зуучлалын үр нөлөөтэй байдлын үзүүлэлт нь 50 хувь хүрэхгүй байгаа ч эвлэрүүлэн зуучлалд хандах тоог нэмэгдүүлэх, улмаар

³ “Mediation Laws in Developing Nations”, <https://icmcrmediation.org/analyze-the-laws-of-developing-countries-in-the-field-of-mediation/>

⁴ “Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн үр нөлөөг үнэлэх судалгааны тайлан”

эвлэрлийн хувийг ч мөн нэмэгдүүлэх боломжтой талаар 2024 онд хийгдсэн Эвлэрүүлэн зуучлалын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын тандах судалгаанд дурдсан. Манай улсад эвлэрүүлэн зуучлалд хандаж буй тоо шүүхээр маргаанаа шийдвэрлүүлэхээр хандаж буй тоотой харьцуулахад харьцангуй бага байгаа нь иргэд, олон нийтийн дунд эвлэрүүлэн зуучлалын талаарх мэдлэгийн түвшнийг илүү сайжруулах, хувийн эвлэрүүлэн зуучлалыг хөгжүүлэх орон зай байсаар байгааг харуулж байна. Мөн эвлэрүүлэн зуучлалд хандсан нийт өргөдлийн тоотой эвлэрлийн хувийг харьцуулж үзэхэд талуудын эвлэрлийн амжилт бага байгаа нь үр дүнтэй үйлчилгээ үзүүлэх чадавх сул байгааг харуулдаг байна. Тиймээс эдгээр үзүүлэлтийг ахиулж, үр нөлөөтэй эвлэрүүлэн зуучлалыг хэрэгжүүлэхийн тулд тодорхой өөрчлөлтүүдийг хийж, үүсээд буй асуудлыг шийдвэрлэхэд Олон улсын эвлэрүүлэн зуучлалын байгууллагад нэгдэн орох нь тодорхой хувь нэмрийг оруулна гэж үзнэ.

Тухайлбал, конвенцод нэгдэн орсон улсууд Олон улсын эвлэрүүлэн зуучлалын байгууллагад 20-30 хүртэлх эвлэрүүлэн зуучлагч нарыг томилон ажиллуулах боломжтой. Түүнчлэн тус байгууллагаас чадавхыг бэхжүүлэх сан байгуулж, гишүүн орнуудын эвлэрүүлэн зуучлагч нарт мэргэжил дээшлүүлэх, дадлагажуулах, туршлагажуулах зэрэг чиглэлээр дэмжлэг үзүүлэн ажиллана. Иймд Олон улсын эвлэрүүлэн зуучлалын байгууллагад манай улс нэгдсэнээр шүүхээс гадуурх буюу төрийн болон төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодын дэргэдэх эвлэрүүлэн зуучлах төвүүдийн чадавх, мэргэшсэн байдал зэргийг сайжруулах өргөн боломж бүрдэнэ.

Эвлэрүүлэн зуучлал болон шүүхээр хянан шийдвэрлэгдэж буй хэрэг маргааны тоо тэнцвэртэй байх нь шүүхийн ачааллыг бууруулах арга хэлбэр болдог тул эвлэрэх боломжтой маргааныг заавал шүүхээр шийдвэрлүүлэх шаардлагагүй буюу өөрөөр хэлбэл шүүх өөрөө хязгаарлагдмал нөөц бүхий бүтэцтэй учраас шүүхээр л шийдвэрлэгдвэл зохих хэрэг маргаануудад уг нөөцийг ашиглах боломжийг өгөх нь зүйтэй. Иймд, эвлэрүүлэн зуучлалаар дамжуулан шүүхийн ачааллыг бууруулах боломжтой бөгөөд энэ хүрээнд Олон улсын эвлэрүүлэн зуучлалын байгууллагад нэгдэн орох нь дотоодын шүүхийн маргааныг багасгах давуу талтай.

Мөн Олон улсын хөрөнгө оруулалт, худалдааны маргааныг арбитрын журмаар шийдвэрлэх нь хуулийн болон захиргааны үйл ажиллагаатай холбоотой асар өндөр зардлыг бий болгож, хариуцагч талд өндөр хэмжээний нөхөн төлбөрийг ногдуулах эрсдэлийг дагуулсаар байна. Энэхүү нөхцөл байдлаас үүдэн сүүлийн жилүүдэд дэлхийн улс орнууд худалдаа, хөрөнгө оруулалтын маргааныг шүүхийн бус журмаар шийдвэрлэх хандлага нэмэгдсээр байгаа ч арбитрын журмаар маргаан шийдвэрлэх арга давамгайлсаар байна.

Манай улсын хувьд 2004 оноос хойших хугацаанд 6 томоохон хөрөнгө оруулалтын маргаанд хариуцагч талаар оролцож, арбитрын журмаар шийдвэрлүүлж байсан. Мөн худалдааны түнш орнуудтай үүсэх маргааныг Дэлхийн худалдааны байгууллагын Маргаан шийдвэрлэх байгууллага болон Арбитрын байнгын шүүхийн дүрмээр шийдвэрлүүлэх эрх зүйн зохицуулалттай. Эдгээр маргаан шийдвэрлэх механизмууд нь өртөг зардал өндрөөс гадна шийдвэр гаргах хугацаа 3-7 жил хүртэл хугацаанд удаашрах (тухайлбал, Монгол Улсын Засгийн газар, БНХАУ-ын Бээжин

Шоуганг компани хоорондын хөрөнгө оруулалтын маргаан 2010-2017 хугацаанд үргэлжилсэн.) зэрэг хүндрэлүүдийг үүсгэдэг.

Иймд манай улс Олон улсын эвлэрүүлэн зуучлалын байгууллагад гишүүнээр нэгдэн орох нь худалдаа, хөрөнгө оруулалтын түнш орон, тухайлбал, БНХАУ-тай үүссэн маргааныг богино хугацаанд буюу 6 сарын хугацаанд (шаардлагатай тохиолдолд 6 сараар сунгах зохицуулалттай) эвлэрүүлэн зуучлалын аргаар зардал багатай шийдвэрлэх, улмаар дотоодын эвлэрүүлэн зуучлагч нарын чадавхыг урт хугацаанд бэхжүүлэхэд эерэг нөлөөтэй.

--- o O o ---